

Даулетиярова Гүлчехра Бердиқасым қызы
«Жынаят нызамшылығын қоллау теориясы хәм әмелияты»
қәнигелиги 2-курс магистранты
Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети
Ўзбекстан Республикасы, нөкис.

ОПЕРАТИВ-ҚЫДЫРЫҰ ИСКЕРЛИГИН ӘМЕЛГЕ АСЫРЫҰШЫ ОРГАНЛАРДЫҢ МӘЖБҮРИЯТЛАРЫ

Аннотация: Бул мақалада оператив-қыдырыу искерлигин әмелге асырыушы органлардың мәжбүриятларына хуқықыи анализ берилди.

Гилт сөзлер: Нызам, жынаят, хуқықыи мәжбүрият, оператив-қыдырыу искерли, компетенция, оператив киритиу.

Dauletiyarova Gulchexra Berdiqasim qizi
Graduate 2 course in the specialty
"Theory and practice of the application of criminal law"
Karakalpak State University named after Berdakh
Republic of Uzbekistan, Nukus

OBLIGATIONS OF THE BODIES CARRYING OUT OPERATIONAL- SEARCH ACTIVITIES

Abstact: In this article, a legal analysis of the obligations of the bodies carrying out operational search activities was given.

Keywords: Law, crime, legal obligations, operational-search activity, competence, operational implementation.

Оператив-қыдырыу искерлигин әмелге асырыушы органлар мәжбүриятларын талқылау ўақтында «компетенция» атамасына итибар қаратыу лазым. Л.Тихомированың сөзлигинде, компетенция – лаўазымлы шахслар, коммерциялық хәм коммерциялық емес шөлкемлер, жәмийетлик шөлкемлер, мәмлекетлик органлардың норматив-хуқықыи хўжетлер менен белгиленген хуқықлары, мәжбүриятлары, ўазыйпалары хәм функцияларының жыйындысы, деп көрсетип өтиледи[1, 422]. Усы тийкарда, оператив қыдырыу искерлигин әмелге асырыушы органлардың компетенциялары дегенде сол органлардың хуқықыи функциялары, функционал ўазыйпалары,

мәжбүриялары, ўәкилликлер хәм ўазыйпаларының тәртиплескен жыйындысын түсиниўимизге болады.

Оператив-қыдырыў искерлигин әмелге асырыўшы органлардың компетенциясын, анықрағы мәжбүрият хәм ўазыйпалары және оларды атқара алыў қәбилетин илимий изретлеў пәндеги тийкарғы мәселелерден бири есапланады. Хәқыйқаттанда, шахстың конституциялық хуқықларын шеклеў, еркинлигин, хәрекет етиў еркинлигин шеклеў, оның байланыс қуралларына болған жеке хуқықларын шеклеў, үй-жайы хәм транспортын көзден өткерий, жеке тинтиў хәрекетлерин әмелге асырыў ўақтында сақланыўы тийис болған оператив мәжбүриятлардың жәмийет тәрәпинен түсиниўи айрым машқалаларды келтирип шығады[2, 75].

Әлбетте, оператив қыдырыў искерлигин әмелге асырыўшы органлардың ўазыйпасы жынаятшылыққа қарсы гүрес болғаннан кейин, искерлик усындай шеклеўлер арқалы алып барылады. Шеклеўлерсиз хәм мәжбүрлеўлерсиз жынаятшылыққа қарсы гүрес алып барыў жүдә қыйын.

Оператив-қыдырыў искерлигин әмелге асырыўшы органлардың компетенциясын талқылаў барысында илимпазлар В.Ф.Луговика хәм С.М.Луговтың пикирлери итибарға ылайық. Олардың пикиринше, нызамшылық оператив жағдайды толық тәртипке салыў керек. Егер нызамда кемшиликлер бар болатуғын болса, онда оператив хызметкер усы кемис жерде қандай хәрекет қыларын билмей, өзінше хәрекет етип кетиўи мүмкин. Бул болса, айырым ўақытлары басқа нызамларға қайшы жағдайды жүзеге келтириўи мүмкин» деп өтеди[3, 5].

Усы тийкарда О.А.Вагинниң пикирине итибар бериўимиз тийис. Алымның пикиринше, оператив хәрекетлерди әмелге асырыў дәўиринде оператив хызметкердиң мәжбүриятларды сақлаўы оғада қурамалы болыўы мүмкин. Бул ҳалат «оператив киритиў» (русша – оперативное внедрение, өзбекше – тезкор киритиш) сыяқлы өзине тән қәсийетке ийе болған оператив илажды өткерийде әсиресе сезиледи[4, 218].

Оператив қыдырыў искерлигин әмелге асырыўшы органлардың ўабызпаларын атқарыўшы шахс – оператив хызметкер есапланады. Оператив ўәкилликли (русша – оперуполномоченный) шахс оператив бөлимниң

лаўазымлы шахсы есапланады хэм В.Ф.Луговиктиң көрсетиўинше, мэмлекетлик-хәкимшилиқ ўәкилликке ийе болған, оператив-қыдырыў искерлигиниң толық хуқықлы субъекти болып табылады. Ол оператив илаждың өткерилиўине толығы менен жуўапкер хэм илажды тиккелей өткерийўши есапланады. Илажды өткерийў ўақтында оператив мәбүрият хэм ўазыйпалардан келип шыққан халда қарар қабыл етеди[5, 17].

Оператив-қыдырыў искерлигин әмелге асырыўшы органлар хуқықларды әмелге асырыў менен бир қатарда мәжбүриятларғада ийе. Өзбекстан Республикасының «Оператив-қыдырыў искерлиги ҳаққында»ғы 2012-жыл 25-декабр ЎРҚ-344-санлы Нызамының 13-статьясында оператив-қыдырыў искерлигин әмелге асырыўшы органлардың мәжбүриялары келтирип өтилген. Оған муўапық оператив қыдырыў искерлигин әмелге асырыўшы органлар төмендеги мәжбүриятларға ийе:

- өз ўәкилликлери шегарасында инсан хуқықлары, еркинликлери хэм нызамлы мәплерин, юридик хэм физикалық шахслардың мал-мүлкин қорғаў, сондай-ақ шахс, жәмийет хэм мэмлекет қәўипсизлигин бойынша барлық зәрүр шараларды көрийў;

- жынаятлардың алдын алыў, оларды анықлаў, оларды тоқтатыўға хэм жынаятларды ашыўға, сондай-ақ жынаятларды таярлаў хэм ислениўине байланысly болған шахсларды анықлаў хэм табыў шараларын көрийў;

- сорастырыў, тергеў органлары хэм судтан жасырынып жүрген, жынайый жазадан бас тартып жүрген шахсларды, бийдәрек жоғалған шахслар хэм нызам хўжетлеринде нәзерде тутылған ҳаллардан басқа шахсларды қыдырыўға, сондай-ақ танып алынбаған өликлердиң шахсын анықлаўға тийисли ислерди шөлкемлестирийў;

- оператив қыдырыў илажларын өткерийў ҳаққындағы сорастырыў, тергеў органларының жазба тапсырмаларын, прокурордың көрсетпеери хэм жазба тапсырмаларын орынлаў бойынша барлық зәрүр шараларды көрийў;

- оператив қыдырыў искерлигин әмелге асырыўда конспирация принципин сақлаў;

- пуқаралардың жеке өмирине тийиси, абыройы хэм қәдир-қымбатына тийисли мағлыўматларды олардың разылығысыз әшкара етпейў;

- оператив қыдырыў илажларын өткерийде пуқаралардың өмири хэм ден саўлығы, юридикалық хэм физикалық шахслардың мал-мүлкиниң қәўипсизлигин тәмийинлеў;

- оператив қыдырыў илажларын өткерийде қоршап турған тәбийий орталықтың қәўипсизлигин тәмийинлеў;

- өз хызметкерлери хэмде оператив қыдырыў искерлигин әмелге асырыўшы органларға жәрдемлесип атырған шахслардың, олардың шаңарак ағзаларының қәўипсизлигин, олардың мал-мүлкин жынайый қастыянлықлардан қорғалыўын тәмийинлеў;

- оператив қыдырыў искерлигин әмелге асырыўға ҳуқықлы болған басқа органлардың ўәкиллигине тийисли хэм өзлерине мәлим болып қалған жынайый искерлик ҳаққында бирин-бири хабардар етиўи хэмде өзлерине жүклетилген ўазыйпаларды орынлаўда бир-бирине зәрүр жәрдем көрсетиўи;

- өз мәжбүриятларына жүклетилген ўазыйпаларды орынлаўда оператив қыдырыў искерлигиниң бар болған күш хэм техник имкәниятларынан нәтийжели пайдаланыўы шәрт.

Оператив-қыдырыў искерлигин әмелге асырыўшы органларға ызам тийкарында басқада мәжбүриятлар жүклениўи мүмкин.

Өзбекстан Республикасында ызам жәмийет раўажланыўының әҳмийетли факторы болып хызмет қылады. Оның ҳақыйқый имкәниятлары материаллық хэм басқа имкәниятларынан келип шығып, жәмийет раўажланыўының туўры жолы хэм келешегин белгилейди. Жәмийет раўажланыўының бәрше имкәният хэм раўажланыўларының ызам дәретиўшилигинде есапқа алыныўы хэм сәўлелениўинде соншалық ызамның тәртипке салыўшылығы да жоқары балады. Сол себепли, жынаят суд ислерин жүритиў хэм дәлиллеў процессине қатнастырылған пуқаралардың ҳуқықлары хэм ызамлы мәплерин ызамда беккемлемей турып, ызамлылық хэм ҳуқықты беккемлеў, сондай-ақ басқа ўазыйпаларды шешиў мүмкин емес.

Улыўма алғанда, мәмлекетимиздиң барлық ҳуқық қорғаў уйымларында, солардың ишинде, оператив органлар, сорастырыў, дәслепки тергеў уйымларындада ызам талапларына әмел қылыў тәмийинленбекте.

Оператив, сорастырыу, дәслепки тергеу уйымларында жынаят-процессуал ызыамшылық талаптарының қатаң сақланыуы, хәрбир қабыл етилген процессуал хужжеттиң тийкарлы болыуы хәм инсан мәплерине хызмет етиуи хәзирги заман талаптарының бири саналады.

Жынаятшылыққа карсы гүресте хуқық қорғау уйымларының орны гиреули. Жынаят-процессуал ызыамшылыққа мууапық, бул органларға хуқықый тәртипти сақлау, жынаятты тез хәм толық ашыу, олардың алдын алыу, жынаят излери жоқ болып кетпестен алдын тергеуди шөлкемлестириу, айыпкерди табыу, ызыамның дурыс қолланылыуын тәмийинлеу хәм басқада уазыйпалар жүклетилген. Сонлықтан, оператив хызметкер, сорастырыушы, тергеуши хәм прокурор жынаят белгилери табылған хәр бир жағдайда өз уәкилликлери шеңберинде жынаят исин қозғатыу, жынайый хәдийсени, жынаят ислеуде айыпкер болған шахсларды анықлау хәм оларды жазалау ушын ызыамда нәзерде тутылған бәрше шараларды көриуи шәрт.

Пайдаланылған әдебиятлар

1. Тихомирова Л.В. Юридическая энциклопедия / Л.В.Тихомирова, М..Тихомиров; Под. ред. М.Ю.Тихомирова.- М.: Изд-во Тихомирова М.Ю., 2014.
2. Уторов О.Р. Правовые проблемы компетенции органов, осуществляющий оперативно-розыскную деятельность в части исполнения своих обязанностей // Правозащитная и правоохранительная деятельность. - 2020. -№2(25). – Б.
3. Луговик В.Ф. Правовой статус оперуполномоченного при проведении оперативно розыскных мероприятий: монография / В.Ф.Луговик., С.М.Лугова. – М.: ИНФРА-М, 2018.
4. Вагин О.А. Конституционные проблемы оперативно –розыскной деятельности: научный доклад / вагин О.А. // Конституционно-правовые проблемы оперативно –розыскной деятельности: сборник материалов Всероссийского круглого стола 3 ноября 2011 года. / Сост.: К.Б.Калиновский. – СП.: ИД «Петрополис», 2012.
5. Луговик В.Ф. Правовой статус оперуполномоченного при проведении оперативно розыскных мероприятий: монография / В.Ф.Луговик., С.М.Лугова. – М.: ИНФРА-М, 2018.